

ЗАСАДИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

FUNDAMENTALS OF RESTRUCTURING THE ECONOMY OF THE REGION

У статті доведено, що зі змінами у розміщенні виробництва регіонального господарського комплексу пов'язаний процес зміни форм регіональної організації виробництва. Обґрунтовано, що зміну комплексності регіонального господарського комплексу слід розглядати у компонентному й територіальному плані. Проаналізовано доцільність децентралізації економіки, яка дає змогу регіону самостійно регулювати і планувати свою економіку, що, своєю чергою дасть змогу на основі здорової конкуренції конкурувати з іншими регіонами щодо залучення інвестицій, інноваційного розвитку тощо. Обґрунтовано, що основними напрямками реструктуризації регіональної економіки мають бути: реструктуризація системи регіонального державного управління; розширення регіональних ринкових відносин; удосконалення в регіонах ринкової інфраструктури; основний пріоритет у стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку.

Ключові слова: просторова економіка, регіональна економіка, реструктуризація, регіон, розміщення продуктивних сил, децентралізація.

В статье доказано, что с изменениями в размещении производства региональ-

ного хозяйственного комплекса связан процесс изменения форм региональной организации производства. Обосновано, что изменение комплексности регионального хозяйственного комплекса следует рассматривать в компонентном и территориальном планах. Проанализирована целесообразность децентрализации экономики, которая позволяет региону самостоятельно регулировать и планировать свою экономику, что, в свою очередь, позволит на основе здоровой конкуренции конкурировать с другими регионами по привлечению инвестиций, инновационного развития и т. д. Обосновано, что основными направлениями реструктуризации региональной экономики должны быть: реструктуризация системы регионального государственного управления; расширение региональных рыночных отношений; усовершенствование в регионах рыночной инфраструктуры; основной приоритет в стратегии инновационно-инвестиционного развития.

Ключевые слова: пространственная экономика, региональная экономика, реструктуризация, регион, размещение производительных сил, децентрализация.

УДК 332.132

DOI <https://doi.org/10.32843/bses.52-37>

Франів І.А.

д.е.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства та інвестицій Національний університет «Львівська політехніка»

Franiv Ihor

Lviv Polytechnic National University

The article proves that the process of changing the forms of regional organization of production is connected with changes in the placement of production of the regional economic complex. Market changes in the regional organization of production are also caused by the territorial polarization of production, i.e., the emergence of economic poles and specialized production centers. It is substantiated that the change in the complexity of the regional economic complex should be considered in component and territorial terms. It is proved that in the conditions of globalization, the region becomes a key unit of economic development of the state. It is determined that the region, being a component of the national economy, is both directly and indirectly integrated into the global economic system. The region, using its internal resources of development, is also developing under the influence of common monetary, credit, budgetary, trade and other policies, which are formed at the national level, for all regions. In turn, these policies are the reaction to both the domestic realities of the state's development and the conditions of world markets for goods and services. The region's economy is also directly affected by the outside world through exports and imports of goods and services and foreign direct investment. Due to the weak internal market, lack of economic system, high energy intensity and openness of the national economy, the influence of the external factor on the development of the regions of Ukraine is significant. The feasibility of decentralization of the economy is analyzed, which allows the region to regulate and plan its economy independently, which in turn will allow to compete with other regions in attracting investments, innovation development, etc. on the basis of healthy competition. It is substantiated that the main directions of restructuring of the regional economy should be: restructuring of the system of regional state administration; expansion of regional market relations; improvement of market infrastructure in the regions; the main priority in the strategy of innovation and investment development. To determine the priority directions of the region's development in the long run, it is important to take into account global economic development trends in order to identify those areas of the economy that will be competitive and most in demand in external markets and facilitate the transition to the new stage of development of the whole economy. Given the balance of external needs and internal expediency, such development of the region will be the most harmonious.

Key words: spatial economy, regional economy, restructuring, region, placement of productive forces, decentralization.

Постановка проблеми. Ефективна регіональна політика сприяє зміцненню унітарних засад української державності. Формування регіональної політики неможливе без визначення концептуальних засад розвитку регіонів, що здійснюється на загальнодержавному рівні. Зумовлюється це необхідністю нівелювання наявних диспропорцій у розміщенні виробництва, інфраструктури та систем розселення, розв'язання екологічних проблем та потребі в раціоналізації природокористування, розширення фінансово-економічної самостійності регіонів, децентралізації вирішення питань, що відносяться до місцевої компетенції. Концепція регіонального розвитку має обов'язково містити ідеї регіональної політики держави, формулювати мету та пріоритети регіонального розвитку на тактичну і стратегічну перспективи, а також

основні проблеми та алгоритм їх розв'язання. Насамперед, це розроблення, впровадження та правове обґрунтування механізму функціонування регіонів: організаційного, юридичного, економічного та фінансового.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід погодитися з О. Мошинцем у тому, що існуюча система формування регіональної політики в Україні знаходиться в кризовому стані. Автаркічні тенденції в окремих регіонах, спроби адміністрування на місцевих ринках, дефіцит ресурсів, насамперед фінансових, монополізація та централізація окремих ринків (енергетичного, зернового) посилюють соціальну напругу та загострюють диспропорції посттоталітарної господарської системи, що неминуче розхитує унітарні засади української державності [1].

Підтримуючи ідеї, представлені З. Петренком, можна стверджувати, що ефективність такої взаємодії проявляється у підвищенні динаміки переміщення робочої сили, капіталу та товарів через кордони, піднесенні прикордонних областей. Повномасштабне регіональне співробітництво може стати тим важелем, який допоможе поліпшенню економічної ситуації в Україні [2].

У літературі відображено різні підходи до типізації трансформаційних процесів (І. Лукінова [3, с. 120], А. Гальчинського [4, с. 235] та ін.). При цьому слід відзначити підхід Г. Заболотного та ін. [5, с. 145–149; 6, с. 25–35], що типи процесів логічно виділяти на основі структурних «зрізів» або аспектів дослідження регіонального господарського комплексу. Таким чином, можна виділити процеси структурної, функціональної, організаційної та управлінської трансформації регіонального господарського комплексу.

Територіальну структуру регіонального господарського комплексу, відштовхуючись від ідей І.М. Маєргойза, можна трактувати як триєдину [7, с. 75–93]:

- інтегративну, що має елементи регіональних господарських комплексів нижчого рівня;
- територіально-галузеву, що складається з інтегральних виробничо-територіальних систем (промислових, агропромислових центрів, вузлів тощо);
- лінійно-вузлову, елементами якої є інтегральні виробничо-територіальні системи у єдності з політранспортними магістралями (ця єдність утворює економічний каркас регіону).

В. Сонько вважає, що регіональний ринок – не що інше як регіональна сфера обміну між виробниками й споживачами певних товарів, параметри якої залежать від попиту, пропозиції, ціни тощо. Попит на ньому визначається обсягами, диференціацією та джерелами формування доходів основних покупців товарів (населення, підприємств та організацій різних форм власності). Пропозиція ж залежить від сукупної потужності підприємств, галузевої структури регіонального господарського комплексу, рівня граничних витрат тощо [8, с. 221–230].

А. Мазур і Л. Шнипер переконують, що формування регіональних ринкових структур передбачає достатньо вагомий внутрішньорегіональний баланс виробництва й споживання промислових товарів, що, своєю чергою, зумовлює зміни у регіональних відтворювальних циклах [9, с. 236–240; 10, с. 198–209].

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення і обґрунтування напрямів реструктуризації економіки регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зі змінами у розміщенні виробництва регіонального господарського комплексу пов'язаний процес зміни форм регіональної організації вироб-

ництва. Серед них найбільше значення мають регіональне зосередження, регіональна інтеграція та територіальна поляризація, зокрема промислового виробництва.

Регіональне зосередження промислового виробництва означає не тільки розміщення його у певному регіоні, а й зростання його частки у певній (по відношенню до регіону) системі.

Під регіональною інтеграцією виробництва розуміється взаємодія та взаємозв'язки у певному регіоні економічних об'єктів, завдяки чому в регіональному господарському комплексі з'являються нові суттєві властивості, які й свідчать про його формування.

Ринкові зміни у регіональній організації виробництва зумовлюються також територіальною поляризацією виробництва, тобто виникненням економічних полюсів та спеціалізованих виробничих центрів. Для формування перших важливими чинниками є наявність висококваліфікованих кадрів, університету або транспортного вузла, великих підприємств обробної промисловості тощо. Формування других найчастіше зумовлене якимось одним винятково важливим чинником, наприклад запасами мінерально-сировинних ресурсів.

Однобокий розвиток регіональних форм організації виробництва в ринкових умовах зумовлює процес зміни комплексності регіонального господарського комплексу, зокрема поляризованого розвитку регіонального господарського комплексу.

Зауважимо, що комплексність регіонального господарського комплексу – це прояв регіональної цілісності, яка, на думку В.А. Поповкіна, передбачає взаємопов'язане, взаємододатне сполучення й розміщення виробництв і елементів інфраструктури в межах регіону [11, с. 29].

Об'єктивно комплексність зумовлює диверсифікацію виробництва (галузей) у регіональному господарському комплексі, тоді як спеціалізація – обмеження галузевої структури. Зміну комплексності у позитивному напрямі, як правило, визначають як комплексний розвиток.

Зміну комплексності регіонального господарського комплексу слід розглядати у компонентному й територіальному планах. У компонентному відношенні – це зміна пропорцій у регіональному господарському комплексі між: 1) підсистемами (ресурсною і виробничою, виробничою і споживчою тощо); 2) усередині окремих підсистем (наприклад, між окремими ресурсами, між виробничими галузями, між групами споживачів тощо); 3) різними типами зв'язків (горизонтальними, дегломерційними, агломераційними).

Зміна комплексності регіонального господарського комплексу у територіальному плані в негативному напрямі зумовлює стосовно елементів інтегративної територіальної структури – регіонально-асиметричний розвиток, тери-

торіально-галузевої структури – поляризований розвиток, лінійно-вузлової структури – послаблення економічного каркасу регіону.

Значний інтерес у нових умовах господарювання представляє процес поляризованого розвитку регіонального господарського комплексу. Він означає, передусім, поглиблення інноваційного та інвестиційного розриву між центром і периферією. Основною його рушійною силою є те, що концентрація інновацій та інвестицій в економічних полюсах дає змогу ефективніше використовувати інноваційні та інвестиційні ресурси, оскільки створює так званий ефект Перру [12].

Водночас поляризований розвиток регіонального господарського комплексу може зумовлювати «розмивання регіону». Це спостерігається тоді, коли економічні полюси другого, третього й наступних порядків мають недостатню потужність, щоб утримати периферію в рамках регіонального господарського комплексу. Остання у цьому разі може притягуватися до полюсів суміжних регіональних господарських комплексів, навіть сусідніх держав. Тому в регіональних господарських комп-

лексах важливо зміцнювати потужності економічних полюсів нижчих порядків, щоб ті, притягуючи периферію, «збирали територію». На цю роль найбільше підходять районні центри з помітним інноваційним та інвестиційним потенціалом.

Для подолання негативних наслідків поляризованого розвитку регіонального господарського комплексу слід розвивати зв'язки з територіального кооперування й комбінування виробництва між промисловими полюсами та периферійними районами. Варто також передати периферії деякі економічні функції, пов'язані з розвитком малого й середнього бізнесу. Це, зокрема, сприяло б формуванню регіональних підприємницьких мереж. У цьому разі трансформаційні процеси захоплять і периферійні промислові центри. На цьому етапі дослідження слід зазначити, що сьогодення децентралізація влади – це, можливо, перший крок до фінансової незалежності периферії.

Зміна комплексності регіонального господарського комплексу обов'язково позначається на процесі зміни ефективності й конкурентоспроможності виробництва. Зміни в бік збалансованої галу-

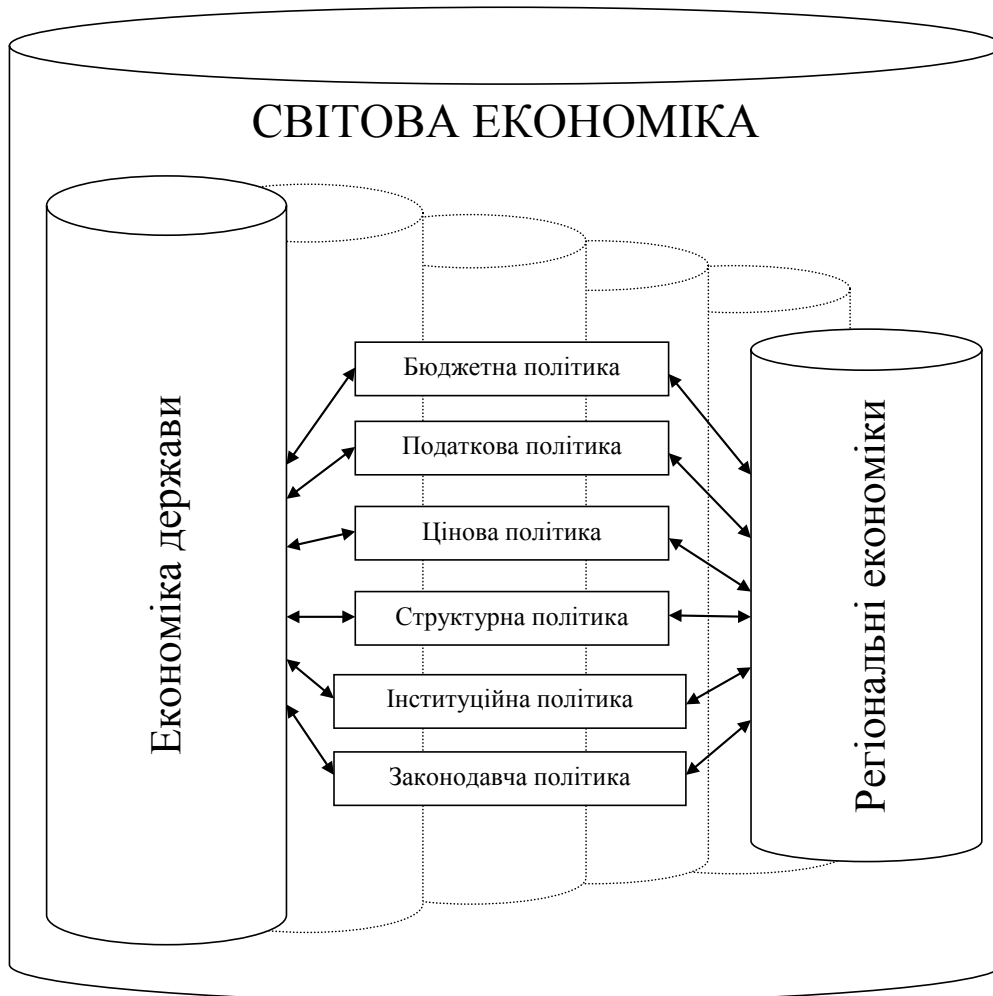

Рис. 1. Трансформація економіки регіону на засадах економічної незалежності

Джерело: авторська розробка

зевої (секторальної) структури регіонального господарського комплексу слід розглядати як основу підвищення ефективності його виробництва.

Останніми роками у дослідженнях проблем економічного зростання значно посилилася роль регіонів. Більшість економістів відзначає, що регіони стають важливими основами процесу розвитку загалом. В умовах глобалізації регіон стає ключовою одиницею, оскільки на локалізованих територіях створюється значна частка доданої вартості всіх країн, і регіональні передумови значною мірою визначають конкурентоспроможність створюваної продукції.

Визнання ролі територій в економічному розвитку – порівняно недавній феномен в економічній науці. Протягом тривалого часу вивчення ролі регіонів в неокласичній теорії було зведено до пошуку зв'язку між розвитком країни і рівнем урбанізації та концентрації економічної діяльності. Вважалося, що в процесі економічного розвитку він зростає, потім частка населення, яка проживає у великих містах, починає скорочуватися, при цьому рівень урбанізації продовжує зростати.

Типовими прикладами «ідеальної» просторової структури (багато середніх за розміром міст) є Західна Європа і США.

Феномен просторової концентрації економічної діяльності, а також механізми, які сприяють ефективній взаємодії економічних агентів на обмеженій території, вивчалися в рамках альтернативних теорій, особливо в інституційній економіці та економічній теорії розвитку.

Регіон, будучи складовою частиною національної економіки, одночасно є безпосередньо та опосередковано інтегрованим у світову глобальну економічну систему. Тому його розвиток визначається як власним потенціалом розвитку, так і тенденціями у розвитку національної та світової економік.

Регіон, використовуючи внутрішні ресурси розвитку, розвивається також під впливом єдиних для всіх регіонів грошово-кредитної, валютної, бюджетної, торговельної та інших політик, які формуються на національному рівні. Своєю чергою, ці політики є реакцією як на внутрішні реалії розвитку країни, так і на кон'юнктуру світових ринків товарів та послуг. Економіка регіону піддається також і безпосередньому впливу зовнішнього світу через експорт-імпорт товарів та послуг та прямих іноземних інвестицій. У силу немісткого внутрішнього ринку, несформованості економічної системи, високої енергомісткості та відкритості національної економіки вплив зовнішнього чинника на розвиток регіонів України є значним, що відображено на рис. 1.

Проте сьогодні регіональні економіки вже користуються значною економічною незалежністю від держави. Це, безперечно, дає можливість самостійно регулювати і планувати економіку

регіону, що, своєю чергою, дасть змогу на основі здорової конкуренції конкурувати з іншими регіонами щодо залучення інвестицій, інноваційного розвитку тощо. Тут слід навести приклад Сполучених Штатів Америки. Так, їхня досить широка економічна та й політична незалежність штатів дає змогу констатувати існування як багатих, так і бідних штатів (навіть збиткових), проте державна економіка загалом розвивається вгору. Регуляторний інструмент на державному рівні розроблений так, що всередині країни надто різкої різниці між цими штатами, особливо для рівня життя населення, не відчувається.

Висновки з проведеного дослідження. Обґрунтовано, що основними напрямками реструктуризації регіональної економіки мають бути: реструктуризація системи регіонального державного управління; розширення регіональних ринкових відносин; удосконалення в регіонах ринкової інфраструктури; основний пріоритет в стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку.

Для визначення пріоритетних напрямів розвитку регіону в довгостроковій перспективі важливим є врахування світових тенденцій економічного розвитку з метою окреслення тих сфер економіки, які будуть конкурентними, користуватимуться найбільшим попитом на зовнішніх ринках та сприятимуть переходу на новий етап розвитку всієї економіки країни. За умови збалансованості зовнішніх потреб та внутрішньої доцільності такий розвиток регіону буде найбільш гармонійним.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мошенець О.С. Актуальність дослідження механізму регіонального розвитку. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. *Інвестиції і реструктуризація економіки регіону (Щорічник наукових праць)*. 2000. Вип. XI. С. 328–334.
2. Петренко З.О. Єврорегіони в системі прикордонного співробітництва України. *Реструктуризація економіки та раціоналізація експортно-імпоротної політики України* : зб. праць вчених ; НАН України. Інститут світової економіки і міжнародних відносин. Міжн. незалежн. фонд «Українські реформи». Київ, 1997. С. 38–41.
3. Лукинов И.И. Эволюция экономических систем. Москва : Экономика, 2002. 567 с.
4. Гальчинський А.С. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи, методологічні аспекти. Київ : Либідь, 2006. 312 с.
5. Захарченко В.І. Трансформаційні процеси у промислових територіальних системах України. Вінниця : Гіпаніс, 2004. 248 с.
6. Заболотний Г.М., Захарченко В.І., Ступницький А.М. Ринкова трансформація економіки регіону : підручник. Вінниця : Консоль, 2012. 536 с.
7. Маергойз И.М. Территориальная структура хозяйства. Новосибирск : Наука, 1986. 304 с.
8. Сонько В.П. Ринок і регіоналістика : навчальний посібник. Київ : Ніка-Центр, Ельга, 2002. 382 с.

9. Мазур А.Г. Управління в регіональних економічних системах: теорія, методологія, практика. Вінниця : Консоль, 2003. 408 с.

10. Шнипер Л.И. Регион: Экономические методы управления. Новосибирск : Наука, 1991. 320 с.

11. Поповкін В.А. Регіонально-цілісний підхід в економіці. Київ : Наукова думка, 1993. 219 с.

12. Перру Ф. Экономика XX века. Урал : ИТО, 1999. С. 427–448.

REFERENCES:

1. Moshenets O.S. (2000) Aktualnist doslidzhenya mekhanizmu rehionalnoho rozvytku [The relevance of research into the mechanism of regional development]. Sotsialno-ekonomichni doslidzhennya v perekhidnyy period. Investytsiyi i restrukturyzatsiya ekonomiky rehionu (Shchorichnyk naukovykh prats) L'viv: Instytut rehionalnykh doslidzhen, Vypusk XI / NAN / Ukrayiny. pp. 328-334 (in Ukrainian)

2. Petrenko Z.O. (1997) Yevrorehiony v systemi prykordonnoho spivrobitnytstva Ukrayiny [Euroregions in the system of border cooperation of Ukraine]. Restrukturyzatsiya ekonomiky ta ratsionalizatsiya eksportno-importnoyi polityky Ukrayiny, Kyiv: Instytut svitovoyi ekonomiky i mizhnarodnykh vidnosyn. Mizhn.nezalezhn. fond «Ukrayins'ki reformy», pp. 38-41 (in Ukrainian)

3. Lukinov I.I. (2002) Evolyutsiya ekonomicheskikh sistem [The evolution of economic systems]. Moscow: Ekonomika, 567 p. (in Russian)

4. Halchynskyy A.S. (2006) Hlobalni transformatsiyi: kontseptualni alternatyvy, metodolohichni aspekty [Global Transformations: conceptual alternatives, methodological aspects]. Kyiv: Lybid, 312 p. (in Ukrainian)

5. Zakharchenko V.I. (2004) Transformatsiyni protsesy u promyslovykh terytorialnykh systemakh Ukrayiny. [Transformation processes in the industrial territorial systems of Ukraine]. Vinnytsya: Hipanis, 248 p. (in Ukrainian)

6. Zabolotnyy H.M., Zakharchenko V.I., Stupnytskyy A.M. (2012) Rynkova transformatsiya ekonomiky rehionu [Market transformation of the region's economy]. Vinnytsya: TOV «Konsol», 536 p. (in Ukrainian)

7. Mayergoz I.M. (1986) Territorialnaya struktura khozyaystva [Territorial structure of the economy]. Novosibirsk: Nauka. Sib. Otdeleniye, 304 p. (in Russian)

8. Sonko V.P., Kulishov V.V., Mustafin V.I. (2002) Rynok i rehionalistyka [Market and Regionalism]. Kyiv: Nika-Tsentr, Elha, 382 p. (in Ukrainian)

9. Mazur A.H. (2003) Upravlinnya v rehionalnykh ekonomichnykh systemakh: teoriya, metodolohiya, praktyka [Management in Regional Economic Systems: Theory, Methodology, Practice] Vinnytsya: Konsol, 408 p.

10. Shniper L.I. (1991) Region: Ekonomicheskiye metody upravleniya [Region: Economic management methods], Novosibirsk: Nauka. Sib. otdeleniye, 320 p.

11. Popovkin V.A. (1993) Rehionalno-tsilisnyy pidkhid v ekonomitsi [Regional-holistic approach in economics]. Kyiv: Naukova dumka, 219 p. (in Ukrainian)

12. Perru F. (1999) Ekonomika XX veka [Economics of the XX century]. Ural: ÍTO, pp. 427-448. (in Russian)